

הגאון הרב איסר יהודה אונטרמן זצ"ל

גדרים בקידוש השם

רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל, בתחילת ספרו הכביר "משנה תורה" מפרש את ההלכות המחייבות את כל בני ישראל להקריב את חייהם על קידוש השם יתברך בזמן שמגיע הצורך לכך. ואלה דבריו בהל' יסודי התורה, פ"ה הל"א: "כל בית ישראל מצווין על קידוש השם הגדול הזה, שנאמר: ונקדשתי בתוך בני ישראל, ומוזהרים שלא לחללו, שנאמר: ולא תחללו את שם קדשי".

ובפירוש "קובץ" על הרמב"ם מפרש, כי מה שכתוב ברמב"ם "כל בית ישראל" בא למעט בני נח, שאף על פי שהם מצווים שלא לעבוד ע"ז, אבל אינם מצווים על קידוש השם. והוא מוסיף, כי אמנם בגמרא בסנהדרין (עד ב) היא בעיא דלא איפשטא אם בני נח מחוייבים בקידוש השם, אולם רבינו הרמב"ם נקט לקולא, שאין בני נח מחוייבים בזה. הוא סובר, שלפי המסקנא בגמרא שם אין חיוב זה על בני נח. וכן איתא גם בירושלמי שביעית פ"ד הל"ב, שבני נח אינם מצווין על כך, שנאמר: "ונקדשתי בתוך בני ישראל – ישראל מצווין על קידוש השם ואין הנכרים מצווין על קידוש השם", וכן מביא ראיה מנעמן שר צבא ארם, שאמר לו אלישע: לך לשלום, ולא הוכיחו על שהוא משתחוה לעבודה זרה בבית רימון, כשהוא אנוס על כך. אכן הלשון "כל בית ישראל" מוכיח שהרמב"ם בא לרבות ולא למעט, ולכן יש מפרשים כי לשון 'כל' מרבה נשים, שגם הן בכלל חיוב זה וגם הן מצוות על קידוש השם. ודין זה מפורש בסנהדרין (שם), דפריך: "והא אסתר פרהסיא הואי?" והיתה מחוייבת למסור עצמה על קידוש השם? הרי, שגם נשים הן בכלל מצווה זו.

וסברא שהמלה 'כל' מרבה נשים שייכת גם לענין דין פרהסיא, היינו צבור של לפחות עשרה מישראל, לומר שגם נשים הן בכלל. ובהגהות רש"א ליו"ד (סי' קנז) מביא בשם ספר דבר שמואל אבוהב, שמסתפק בדין זה אם נשים מצטרפות לענין פרהסיא. ויש לחלק בין דין זה לדין דברים שבקדושה, שאין נשים מצטרפות למנין, והטעם, מפני שכך היתה תקנת חכמים, אבל בענין פרהסיא אין לחלק בין גברים לנשים.

ב

בליקוטים על הרמב"ם יש מדייקים מלשון רבינו כי בדין האמור גם קטנים מחוייבים במצוות קידוש השם, אף על פי שהם פטורים מכל המצוות. כמקור לחידוש זה מציינים את העובדא המסופרת בגיטין (נו, ב) וביתר פרטות במדרש איכה (פ"א נג) מהאשה חנה ושבעת בניה, שכולם, גם הקטנים, מסרו את קידוש השם, כשציוו עליהם להשתחוות לצלם ונהרגו על כך, ונראה משם כי חנה נתנה הוראות לילדים למסור נפשם (במדרש שם מובא, שהקטן הי' בן שנתיים וששה חדשים). ונראה משם שמוותר למסור הילד להריגה כשדורשים ממנו להשתחוות לע"ז, שהרי איתא בגמרא שם, שיצאה בת קול ואמרה 'אם הבנים שמחה'. ולהלן נפרש, האיך אפשר למסור קטן למיתה שהרי אינו מחוייב עדיין במצוות. ובקינות לתשעה באב נזכר כי ההורים אזרו גבורה להרוג ילדיהם: "ואלימו דברו באמירה, לא זכינו לגדלכם לתורה, נקריבכם כעולה והקטרה, ונזכה עמכם לאורה". ומה שהודרו להרגם לפני שיפלו בידי האויב – מפחד שמא יגדלו לעבודת אלילים, וישתדלו להשכיח מלבם מוצאם היהודי עד שימנע מהם הרצון לחזור לעבודת השם ולמקור מחצבתם. טעם זה שייך רק במקום שיש גזירת המלכות על כך, מפני שיש לה הכוח לקחת את הילדים בשבי ולגדל אותם לע"ז, אבל כשבא אנס להכריח קטן להשתחוות לע"ז ואם יסרב יהרגוהו – אולי אין ראייה מכאן, וצ"ע.

ג

נביא כאן עוד נקודה חשובה בנוגע לגדרי קידוש השם, והיא, האיך לדון במקרה שיש ספק בקידוש השם, אם יש בזה הכלל של ספק נפשות להקל או מחוייבים להחמיר? דין זה נזכר בש"ך (יור"ד סי' קנז סק"א), המביא דברי תרומת הדשן (סי' קצט) "דבפלוגתא דרבוותא אזלינן לקולא באיסור סכנת נפשות, כדאמרינן בעלמא: ספק נפשות להקל". ומוסיף: "אמנם יש לומר הכא (גם להפך) דלענין קידוש השם, שלא הקפידה התורה על איבוד נפשות מישראל (כדי לקדש שם שמים) לא ילפינן משאר ספקות דלית בהו משום קידוש השם. ונראה, דלפי הענין ושרואין אנו כוונתו מורין לו. עכ"ל".

מדברי תרומת הדשן מוכח, שגם הוא כמסתפק בדבר, אך לא פורש לנו טעמו בכירור, דמאי שנא ספק זה משאר ספקות בנפשות, דהולכין להקל? והרי יש כאן ודאי של איבוד נפשות וספק בדין קידוש השם והאיך ידחה הספק אין הודאי? ומאי שנא ממילה בשבת, שמפורש שודאי דוחה את השבת ובספק לא דחינן?!

ולכאורה פשוט הדבר שגם על ספק הדין יהרג ואל יעבור (ועי' חדושי רעק"א ליו"ד סי' קנז, שמביא מס' תיבת גומא דבספק אשת איש יהרג ואל יעבור), שהרי ספיקא דאורייתא לחומרא, והחומרא היא שימסור נפשו. וגם יש מקום לומר שלא גרע ספק מאביזרייהו שאין חייבים מיתה עליהם ומכל מקום צריך למסור נפשו עליהם. אולם עדיין נשאר השאלה בנוגע לספיקא דדינא, היכי שיש ספק אם מחוייב למסור נפשו על כך. וכן אם כופהו אנס להעבירו על דת תורתנו הקדושה ויש מצוה ד'ונקדשתי' למסור נפשו, אבל יש ספק שמא האנס מכוון לא להעבירו על דת אלא רק להנאתו ואז הרי הדין יעבור ואל יהרג.

ד

כמו כן יש לברר אם בגדר קידוש השם נכללים רק מעשים הנעשים ברבים, מה שקוראים: בפרהסיא, או גם כשהדבר נעשה בצנעא בתוך ביתו? על פי ברור זה יוגדר גם המושג חילול השם, אם שייך רק כשעושה הפעולה ברבים או בכל אופן. וכן גם אם הגדר של חילול השם לעניין זה הוא רק בנוגע להעבירו על דת או גם בכל המצוות שבתורה?

והנה בתורה (ויקרא כב לב) כתוב: 'ונקדשתי בתוך בני ישראל', ועל זה מפורש שם בספרא: "יכול ביחידי – תלמוד לומר: בתוך בני ישראל, המרובים", ונראה לכאורה כי רק במעשים שהם בפרהסיא שייך קידוש השם, ברם, אין הדבר פשוט כל כך.

ובהלכה י' שם, מפרש הרמב"ם שמצוות קידוש השם מקיימים בכל מצוה, שעושים לא מפני דבר בעולם אלא מפני צווי הבורא וכו' הרי זה מקדש שם שמים, וכמו כן לאידך גיסא: "כל העובר מדעתו, בלא אונס, על אחת מכל מצוות האסורות בתורה בשאט בנפש להכעיס – הרי זה מחלל את השם. ולפיכך נאמר בשבועת שקר: 'חללת את שם אלקיך אני ה'". ואמנם יש מקום לומר כי לעבור על שבועה שנשבע בשם, חמור יותר מלעבור על מצווה אחרת. ומלשון הרמב"ם מבואר איפוא שגדר קידוש השם, וכן להיפך איסור חילול השם, תלוי גם במצב האדם בשעת העשייה. היינו, אם הוא עובר על צווי ה' בצורה של מרדנות, כלשון הרמב"ם האומר "בשאט בנפש להכעיס", אז ודאי יש בזה חילול השם, אבל אין זה מוכרח כל כך, ויש מקום לומר שזה שכתוב 'להכעיס' לאו דוקא, שכן גם כשעושה עבירה ברבים ומראה שאינו מתחשב עם איסורי התורה – זה נקרא מחלל את השם. כלל זה הוא גם בקידוש השם,

וכל שכן כשעושה הדבר ברבים ומוכיח כי הקשיים השונים בטלים נגד צווי ה' – זהו קידוש השם ממש.

ה

ובשלוש העבירות החמורות, ע"ז, ג"ע ושפ"ד, כשנזהר מהם יש קידוש השם גם כשזה נעשה בצנעא. לדוגמא אזכיר בנוגע לגילוי עריות. נאמר (שמואל-א כה מד): 'ושאול נתן את מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן ליש', עפ"י עצתו של דואג האדומי, כנזכר בבראשית רבה (פרשת לב). חכמינו, ז"ל, הדגישו כי פלטי בן ליש הי' צדיק גמור ונזהר מלנגוע במיכל, שהיתה אשת איש, ואמרו שתלה חרב בינו לבינה, להראות כי אסור להם להתקרב. אח"כ כשהחזיר איש בושת את מיכל לדוד, כתוב, כי פלטי ליוה אותה עד דרכה 'הלוך ובכה עד בחורים'. ע"ז אמרו חכמינו (מובא ברש"י שם, שמואל-ב ג טז) כי פלטי בכה "על מצוה ההולכת ממנו". זוהי המצוה של קידוש השם, אעפ"י שהוא בדברים שבצנעא.

וכן קידשו את השם אחינו היקרים בגליות קשות, שסבלו שם גירושים וגזירות קשות, ואפשר הי' להם להשתחרר מהם ע"י המרת הדת, אפילו אם היו עושים ההמרה בצנעא; אולם אחינו היהודים סבלו ולא עלה על דעתם, ח"ו, לעזוב את דתם, וע"י כך נתקדש שם שמים בעיני כל הגויים. וכן גם בעניני שפיכות דמים, נזהרים יהודים מכל סוגי רצח, לרבות הפלה לעובר, שגם זו נחשבת מאביזרייהו דשפ"ד ובכל אלה ישנה מידה גדולה של קידוש השם.

ו

כעת נפרש מה שהזכרנו בנוגע לחיוב מצוות קידוש-השם לקטנים. ויש בזה שני גדרים: א. מה שמפורש בתורה (ויקרא כב לב): 'ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל, אני ה' מקדשכם', זה בנוגע לשלוש העבירות החמורות, אשר העדר קיומה של מצוות ההקרבה על קידוש השם יגרום חילול השם, ככתוב: 'ויחללו את שם קדשי, באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו' (יחזקאל לו כ). בעניין זה נראה ברור כי הקטנים מחוייבים, היינו שחובת הגדולים להשפיע על הקטנים ולהפעילם, שיקריבו חייהם ולא יעברו על עבירות חמורות אלו. כן עשו רבבות אלפי ישראל בשעת גזירת השמד, כגון הסיפור על חנה ושבעת בניה, שהזכרנו קודם, ורבים כאלה בתקופה של מסעות הצלב הידועים, ואנו מזכירים בהערצה רבה את "קהילות הקודש שמסרו נפשם על קדושת השם".

ואם שאול ישאלו, הרי הקטנים עדיין אינם מחוייבים בקיום המצוות, וגם כשיעבור קטן על עבירה חמורה ביותר אין בי"ד יכולים להטיל עליו עונש הגוף, וכל שכן שאין כל אפשרות לחייבו במיתת בי"ד, והאיך זה תוכל להפעיל עליו חיוב חמור כזה, למסור נפשו ולא לעבוד עבודה זרה, או גילוי עריות ושפיכות דמים!?

התשובה על כך היא פשוטה: אמנם אין התורה מטילה עונש בי"ד על עבירה שהקטן בעצמו עשה, אבל אנו מחוייבים למנוע חילול שם שמים בכל תוקף וחובה זו דורשת מאתנו להקריב לא רק את נפשנו אלא גם נפשות הקטנים שלנו, עם כל הכאב הנורא שזה גורם לנו, ובלבד שלא יתחלל שם שמים עקב פעולה כזו על ידי יהודים. בזה אנו מגינים על חומת היהדות לבל תיהרס ח"ו. וכשם שאנו שולחים את בנינו לחזית המלחמה להגן על המולדת, כך גם בהגנה על החומה הרוחנית שלנו.

וכשנתבונן בלשון המדוייקת של תורתנו הקדושה בצווי זה נבין, כי לכן כתוב מקודם 'ולא תחללו את שם קדשי', כי שורש מצוה זו הוא מניעת החילול, ועי"ז 'ונקדשתי בתוך בני ישראל'.

וראיתי לאחד מהפוסקים האחרונים מדייק בלשון 'ונקדשתי' ולא כתוב 'וקדשתי את שמי' (כמו שכתוב ביחזקאל שם פסוק כג) משום שיסוד המצוה הוא לא הפעולה שאנו עושים אלא התכלית הקדושה כי שם שמים יתקדש על ידינו, וכל מי שנהרג על שמירת היהדות נקרא קדוש.

יוצא מזה כי חובה קדושה על כל עדת בני ישראל למנוע בכל כוחם מצב העלול להביא על ידם חילול שם שמים ע"י יהודים, כולל גם הקטנים.

ואמנם נחלקו חכמינו בתלמוד (שבת קכא א) על "קטן אוכל נבלות אם בי"ד מצווין עליו להפרישו", אבל ברור כי אם קטן משלנו מחלל שם שמים ברבים מצווין להפרישו מזה לכל הדעות, כי באופן כזה החיוב מוטל על כולנו, שלא יתהווה ח"ו שום חלול שם שמים על ידי יהודי בין גדול בין קטן.

ז

וכמו שאסור להישאר אדישים כשרואים ילדים קטנים עושים תבערה שעלולה בנקל לפרוץ ולשרוף בתים ורכוש וגם לפגוע בחיי-אדם – כן אסור להישאר באפס מעשה כשרואים קטנים שלנו מתנהגים בהפקרות וגורמים במעשיהם חילול שם שמים, שעל זה נצטוונו למנוע בכל החומר.

לפי האמור מובן מה שנזכר בתלמוד כי חנה הקריבה את שבעת בניה (גם את התינוק שהיה בן שנתיים וחצי) ע"י סירוב מוחלט מלהשתחוות לאליל – האכזרים ההם עשו בזה תעמולה גדולה, לאמר, כאילו הדור הצעיר של היהודים משתחוה לאלילים ובפיהם שירי תהילה, והוכחשו ע"י מעשי הקטנים הללו, שמיאנו לשמוע לכמרים וגם מסרו נפשם להריגה בהדרכת אמם וזה עשה רושם כביר וקידוש שם שמים ברבים. על גבורה כזו אמרו הגויים בהערצה: "או יהודי או צלוב" – לאמר, או שהוא נשאר בחיים כיהודי, או שצלבו אותו, אבל לא זו כלל מאמונתו ותוקף דעתו, שלא לעבוד לאלילים בשום כפייה בעולם.

כן עשו רבבות אלפי ישראל במשך כל הדורות שבגולה. כשגזרו הגויים עליהם גזרות שמד וכליון, פשטו צוארם לשחיטה ולא הוציאו שם ע"ז מפיהם ולא כפפו ראשם להם. בזכותם נשאר עם ישראל חי ומחזיק באמונתו ובתורתו, ובזכותם יוסיף הקב"ה ידו לגאול את עמו ולטעת אותו בארץ אבותיו, שישכין שכינתו בקרבם וירם קרנם וקרן תורתנו הקדושה.

ח

יש עוד עניין חשוב בגדרי קידוש השם שאינו נזכר ברמב"ם ולא בשו"ע וגם לא דנו בה נושאי כליהם ועלינו ללמוד אותה מספרי התשובות. השאלה היא, אם יש מקום לחלק בין סכנת נפשות של יחידים, כשמכריחים אותם לעבור על אחת משלוש העבירות החמורות, ובין אם הסכנה מרחפת על ציבור שלם אם יסרבו מלעבור על עבירות הללו.

דיון רחב בעניין זה מצאתי בס' משפט כהן להגאון ר' אברהם יצחק הכהן קוק, זצ"ל, מסימן קמב ואילך, והגהות מיימוניות לא מצא מקור לחלק בין יחידים לבין רבים, לא מגמרא ולא מדברי הראשונים.

הגהות מיימוניות דן אודות הצלת כלל ישראל, ואומר: "וכמדומה שהאריך בזה בס' "בשמים-ראש" וגם בס' "חוות יאיר" ואינם תחת ידי".

חפשתי בספרים הנזכרים ולא מצאתי, אכן הדין מפורש בשו"ת מהרי"ק, תשובה קסז וחושבני שהגראי"ה ראה זאת במהרי"ק ונדמה לו שראה בחו"י.

דברי המהרי"ק ברור מללו, כי מותר לעבור על גילוי עריות כשיש הצלת ישראל בכך. הוא מביא ראיה מיעל אשת חבר הקיני, שהמציאה עצמה לסיסרא והכתוב

משבחה (שופטים ה כד): 'תבורך מנשים יעל', וכל שכן שיש הוכחה גמורה לדבריו מאסתר, אשר לדברי חז"ל שרתה עליה שכינה כשהלכה לאחשוורוש ומזה מוכיחים שהיא היתה משבע הנביאות שעמדו לישראל, וחלילה לומר שתשרה רוח הקודש מכוח מעשה של גנאי.

אכן מתשובות מהרי"ק ראייה רק על הצלת עם ישראל, כמו שהי' אצל אסתר, שהסכנה רחפה על כל היהודים בקכ"ז (127) מדינות שתחת יד אחשוורוש, אבל ראי' על הצלת ציבור קטן של יהודים, באיזה מקום, לא מצאנו "ולחלק בין יחיד לרבים צריך מקור מיוחד" אומר הגהמ"ח בספרו משפט כהן.

ברם, מצאתי לאחד מגדולי האחרונים הדן בזה, והוא בס' שו"ת שבות יעקב (חלק ב תשובה קיז).

הגהמ"ח דן שם בעניין סיעה של יהודים שנמצאו במקום של רצחנים, המועדים להרוג נפשות על עסקי ממון, וכדי להצילם הפקירה עצמה אשה יהודיה בהסכמת בעלה והצליחה לחלצם מן המצר. המתברר דן שם אם האשה מותרת לבעלה, וכותב: "לכן נ"ל דאשה זו אסורה לבעלה, אף שאין כאן אף נדנוד עבירה, שעשתה זאת להצלת רבים – ומ"מ נאסרה על בעלה כמו יעל ואסתר". הרי, שאין בעל שבות יעקב מחלק כלל בין הצלת הכלל לבין איזו סיעה של יהודים, וסובר כי לכל רבים יש אותו הדין.

ראיתי גם בס' פירוש מגילת אסתר להרמב"ם ז"ל (שיצא לאור בירושלים תשי"ב), ושם על הפסוק: 'ותלבש אסתר מלכות': "ולבשה מתוך כוונה שהיא אנוסה באונס אותו השמד ושהיא נכנסת לטובת כלל ישראל מבלי שיקרא אותה לבוא לצרכו, שאז לא הי' בה חטא שאין זה ברצון, ובהיות שהמטרה היא להצלת ישראל הותר לה זה" (וגם היא נאסרה ע"י כך על מרדכי כפירוש חז"ל (מגילה טו א) על 'וכאשר אבדתי – אבדתי' (אסתר ד טז).

ויש לציין, כי מה שהזכיר מהרי"ק בנוגע לאסתר, ואומר: "ובפרט דקרקע עולם היתה" – זה רק לרווחתא דמילתא, והעיקר הוא הטעם הראשון, שהצלת הרבים דוחה גם איסור חמור של גילוי עריות. וכן מוכח גם מדברי התוספות שמביא מהרי"ק לעניין יעל שאעפ"י שהיא המציאה עצמה לסיסרא ואין בזה כלל דין קרקע עולם בכ"ז שיבחה הכתוב. ודבר זה מפורש גם בס' משפט כהן (עמוד שמז), כי אם בלא מעשה דידה לא היו מטמאין אותה אין כאן הכלל של קרקע עולם. יוצא מזה, שכל

הדחיה של איסור חמור של גילוי עריות נדחה מפני הצלת נפשות דרבים, שהיא חמורה יותר מהצלת נפשות דיחיד. ולדברי בעל "שבות יעקב" כל צבור נחשב כרבים לעניין זה, וממילא אין להבדיל בין איש לאשה לצורך הצלת הרבים.

ולכאורה יש להעיר כנגד זה ממשנה מפורשת במכות (פ"ב מ"ז) לעניין הגולה לערי מקלט, ו"אינו יוצא לא לעדות מצוה... ואפילו ישראל צריכים לו, ואפילו שר צבא כיוצא בן צרויה אינו יוצא משם לעולם". הרי, שהאיסור שלא יצא הגולה מעיר מקלטו הוא החלטי ואינו נדחה גם מפקוח נפש דרבים ולא של כל ישראל. מכאן, שאף הצלת רבים אינה דוחה שום איסור, וכל שכן איסור חמור של עריות.

אכן משם אין פירכא, שהרי המפרשים תמהו מאד על זה: האיך חמור איסור יציאה של הגולה מעיר מקלטו יותר ממצוות חמורות שבתורה, שכולן נדחות מפני פקוח נפש, כידוע, ואיסור זה לא נדחה?!

ומה שרצו לפרש, שהטעם הוא מפני שאינו מחויב לסכן עצמו מפני גואל הדם כשיצא משם – הוא תמוה ביותר, שהרי אפשר ליתן לו שומרים שילוהו בדרך. ומכל שכן כשהוא שר צבא ישראל ויוצא למלחמות, אשר סכנות גדולות אורכות מסביב יחי' מעוכב לצאת מפחד איזה גואל הדם – היתכן?! ובודאי שלא הסכנה עיכבה אותו מלצאת אלא מניעה אחרת.

ולעניות דעתי נראה פשוט, שמה שנאמר "ואינו יוצא" אין הפירוש שאסור לו לצאת, אלא שאינו מחויב לצאת כשאינו רצונו בכך. וכשם שהגולה אינו מחויב בקרבן פסח וכל סוג של מצוה שצריכים לצאת מעיר מקלטו כדי לקיימן, כן הוא פטור ממצוות הצלת נפשות. וזה אנו למדין ממה שנאמר בפרשה, 'שמה' ג' פעמים, והפירוש הוא, כי לגבי כל העולם, מחוץ לעיר מקלטו, נחשב כמת ופטור מן המצוות, וביארתי הדבר בארוכה בספרי "שבט מיהודא" (חלק א שער א אות ט) ואין לזה שום שייכות לענייננו.

ט

וכדי לסכם את הגדרים שזכרתי כאן רצוני להוסיף עוד נקודות חשובות לדיני קידוש השם.

מפורש הדבר ברמב"ם, שאם עבר את העבירה ולא נהרג, במקום שהלכה מפורשת היא יהרג ואל יעבור, אין מלקין אותו ואצ"ל שאין ממיתים אותו. אולם כל זה אמור

רק אם האונס הי' באורח ישיר על אותה הפעולה, שאם לא יעשנה יהרג; אולם במקרה שהסיבה שרוצים להרגו היא אחרת (ע"י איזה עלילה וכדומה), אלא שאמרו לו כי אם ימיר את דתו, או יעבוד לאליל שלהם, ימחלו לו על החטא שמחייב אותו מיתה והוא עשה כדבריהם וניצל ממות ע"י זה – אז מגיע לו עונש מוות מדין תורה. כי הפטור "ההוא ולא אנוס" הוא רק כשאנסו אותו על עצם עבירה זו, אבל אם חייבוהו מיתה מסיבה אחרת אלא שהציל את עצמו ממיתה בזה שעבד ע"ז, או ג"ע או שפ"ד – אין דינו כאונס אלא כמציל עצמו מאיזו סכנה ע"י עבירה זו ומגיע לו העונש החמור על העבירה. נקודה זו חשובה מאוד ויש לזכור אותה.

כמו-כן יש לציין, כי בעניין פרהסיא שהוא בפני עשרה מישראל אין הכוונה שיעבור בפניהם אלא שהדבר ידוע לעשרה נקרא ג"כ פרהסיא, כן מובא במאירי סנהדרין סוף פ' בן סורר, ומביא ראי' מאסתר, שלדברי הגמרא הי' בפרהסיא מפני שכולם ידעו מזה.

כמו כן יש צורך לפרש מאמר בפרקי אבות (פ"ה מ"ד): "ר' יוחנן בן ברוקא אומר, כל המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי, אחד שוגג ואחד מזיד בחלול השם". והנה על ראשית המשנה מביאים חז"ל דוגמא ממה שאמר נתן הנביא בשם ה' לדוד המלך (שמו"ב יב יד): 'כי אתה עשית בסתר ואני אעשה את הדבר הזה נגד כל ישראל ונגד השמש'; אבל קשה להבין סיום המשנה: "אחד שוגג ואחד מזיד בחלול השם", וכי היכן מצינו להשוות שוגג למזיד?!

וראיתי פעם דבר נחמד בס' "בית הלוי" על התורה, שפירש מה שנאמר בפ' וישלח (בראשית לד ז), בנוגע למה שעשה שכם בן חמור לדינה בת יעקב: 'ובני יעקב באו מן השדה כשמעם ויתעצבו האנשים ויחר להם מאד, כי נבלה עשה בישראל לשכב את בת יעקב וכן לא יעשה', ופירוש הכתוב (שחזר לאחר שאמר 'כי נבלה עשה' והוסיף 'וכן לא יעשה') הוא כך. אמנם, שכם בן חמור לא יכול לדעת מי זה יעקב ודרגת החיים המוסריים של המשפחה ההיא, ובעיניו היתה דינה ילדה רגילה; אולם מכיון שבכל אופן זהו חטא לאנוס אשה לכן מתחשבים אתו גם כפי הערך הגבוה של זה שנפגע על ידו. והביא ראיה לכלל זה מדברי הגמ' בב"ק סב: "אמר רבא, הנותן דינר זהב לאשה ואמר לה: הזהרי בו של כסף הוא, פשעה בו משלמת של כסף, דאמרה ליה: נטירותא דכספא קבילי עלי, נטירותא דדהבא לא קבילי עלי; הויקתו משלמת דינר זהב, משום דאמר לה: מאי הוה לך גביה דאזקתיה".

ובכן, כלל זה הוא בכל דבר, שאם עשית עוול מגלגלין עליך את החובה כאילו ידעת עד כמה גדול הוא העוול לפי מצב האיש הניזוק על ידך, גם כשהיית בזה שוגג גמור; וכן גם בחילול השם, כשעשה עוול מתחשבין גם עם חילול השם שיצא עי"כ בשוגג.

וכשאדם משתדל לאזוהו בידו האמת, ויזזק
 ידי אנשי אמת וישא ראשם, וישפיל אנשי
 השקר ויגיעם עד העפר, הנה אלה
 דרכי קידוש השם,
 והנה כשיעורר אדם במידת האמת, אז נסלז
 לו עוון הזיילל עם התשובה.

(אורחות צדיקים, שער התשובה)